

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ
(18ος-19ος αἰώνας)

Ἀπό πολλῶν ἐτῶν μέ ἀπασχολοῦν τά προσωπογραφικά ἐνίων διακεκριμένων Μοσχοπολιτῶν· οἱ ἔρευνές μου γιά τήν παρουσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν Βενετία καί στά Βαλκάνια μέ ὀδήγησαν πολλές φορές στά βήματά τους. Τί ἦσαν αὐτοί οἱ ἄνθρωποι, τί ἔπραξαν, πῶς βρέθηκαν ἐκεῖ, ἦσαν ἀπό τά βασικά ἐρωτήματά μου. Πολλοὺς ἀπό αὐτούς τοὺς βρῆκα μεταλλαγμένους ὀνοματολογικῶς καί ἄλλους νά ἔχουν ἀλλάξει (ἀναγκαστικῶς φαντάζομαι καί λόγω τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των) τήν ὀνομασία τῆς πατρίδος των σημειώνοντας ὡς τόπο καταγωγῆς των τόν νέο πλέον. Θά ἐξηγηθῶ ἐπ' αὐτοῦ στήν συνέχεια.

Ἀρχικῶς μέ ἀπασχολεῖ ἡ περίπτωση τοῦ Ἰωάννου Χαλκεία, τοῦ γνωστοῦ λογίου καί διευθυντοῦ τῆς περιώνυμης Φλαγγινείου Σχολῆς κατά τίς περιόδους 1693-1703, 1712-1716. Γι' αὐτόν γράψαμε ὀρισμένα ἀρχεῖακά παλαιότερα.

Στήν παρούσα συγκυρία ἐπισημαίνω τήν ἔκδοση *Ἀκολουθία τοῦ ὀσίου καί Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ναοῦμ τοῦ Θαυματοουργοῦ διορθῶσει Ἰωάννου Χαλκέως τοῦ Μοσχοπολίτου...*, *Ἐνετίησιν 1695, Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω*. Τό σημαντικό εἶναι ὅτι ἡ ἔκδοση αὐτή ἀφιερῶνεται *Τοῖς εὐγενεστάτοις καί τιμιωτάτοις Κυρίοις, Κυρίοις Ἀδάμ τῷ Παπᾶ, Ἰωάννη τῷ Βρούσια* (πού εἶναι καί ὁ χορηγός τῆς ἐκδόσεως), *Ἀθανασίω τῷ Πεσχορίω, Γεωργίω τῷ Σιδερίω, Στάμω Δημητρίου, Γεωργίω τῷ Γήρα, Ἄρχουσιν Ἀξιοπρεπεστάτοις τῆς Θεοφρουρήτου Μοσχοπόλεως*¹.

Ἀπό αὐτούς σημειοῦμε ὡς γνωστούς τόν Ἀθανάσιον Πόσχαριν ἢ Πέσχαριν καί τόν Γεώργιον Γήραν (χωρίς αὐτό νά σημαίνει ὅτι οἱ ἄλλοι ἦσαν ἥσσονος σημασίας). Ὁ Πέσχαρις ἀνῆκε σέ μεγάλη μοσχοπολίτικη οἰκογένεια, γόνου τῆς ὀποίας θά ἐξετάσουμε παρακάτω. Ἡ οἰκογένεια Γήρα θά ἐμφανισθεῖ ἀργότερα τόν 19ο αἰῶνα στίς Σέρρες, ὅπου μετοίκησαν ἀρκετές οἰκογένειες μεταξύ τῶν ὀποίων καί οἱ Γήρα.

Καί μιά καί ὁ λόγος γιά τόν Ἰωάννη Χαλκεία ἀναφέρω ἐδῶ τόν ἐξάδελφό του Δημήτριου Χαλκεία (Χαλκιά) πού βαπτίσθηκε στίς 17 Ἰανουαρίου 1682 στήν ἐκκλησία τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τῆς Μοσχοπόλεως ἀπό τόν ἐφημέριό της Νικόλαο Σαγάνη. Ὁ Δημήτριος εἶχε σπουδάσει γραμματικά, φιλοσοφία καί θεολογία στό Παπικό Κολλέγιο

1. Βλ. γιά τήν ἔκδοση αὐτή Μ. Ι. Μανούσακα, «Προσθήκαι εἰς Ἑλληνικήν βιβλιογραφίαν Legrand», *EMA* 7 (1975) 56-60.

του Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀπό τό ὁποῖο ἔλαβε ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα ὡς καί τό ἀξίωμα τοῦ ἱερέως. Ὄταν ἐγκατέλειψε τό Κολλέγιο καί τήν Ρώμη στίς 5 Ὀκτωβρίου 1706 ἔλαβε μαζί του ἑλληνικές ἐκδόσεις τῆς Παπικῆς Προπαγάνδας πού θά τοῦ χρησίμευαν ἐπιστρέφοντας στήν Μοσχόπολη². Τήν συνέχεια τῆς δράσης του στήν Μοσχόπολη ἤ στήν Ἠπειρο δέν τήν γνωρίζουμε. Εἶναι πολύ πιθανόν νά ἐργάσθηκε στήν Βόρειο Ἠπειρο ὡς καθολικός μισσιονάριος σέ μιάν ἐποχή πού ἐκεῖ εἶχε δραστηριοποιηθεῖ ἐντόνως ἡ καθολική προπαγάνδα· ἄλλωστε καί ὁ Ἰω. Χαλκείας³ εἶχε κατηγορηθεῖ στήν Βενετία γιά τέτοιες δραστηριότητες⁴.

Στήν συνέχεια θά μᾶς ἀπασχολήσουν δύο Μοσχοπολίτες λόγιοι. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ Γιαννάκης Ἀδάμης ἀπό τό Ἀλβανιτοχώρι τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας⁵. Ὁ Ἀδάμης εἶχε μετοικήσει στό Ἀλβανιτοχώρι μέ τήν οἰκογένειά του προφανῶς πρῖν ἀπό τήν πρώτη καταστροφή τῆς Μοσχόπολης ἀκολουθώντας τό δρομολόγιο πολλῶν συμπατριωτῶν του πού κινήθηκαν πρὸς τά ἐκεῖ πρῖν καί μετὰ τήν καταστροφή αὐτή καί τήν ἐρήμωσή της τό 1769. Ἡ βουλγαρική καί ἡ ἑλληνική ἱστορική ἔρευνα σημειώνει ἐξάλλου τήν ἐγκατάσταση Μοσχοπολιτῶν στό Ἀλβανιτοχώρι⁶. Προκειμένου γιά τήν μοσχοπολίτικη οἰκογένεια Ἀδάμ ἢ Ἀδάμη ὑπάρχουν βεβαίως οἰκογένειες Ἀδάμ (Ἀδάμη) στήν Μοσχόπολη (εἶδαμε προηγουμένως τήν ἀφιέρωση τοῦ Χαλκεία σέ συντοπίτες του μεταξύ τῶν ὁποίων καί στόν Γ. Ἀδάμ), ὅπως ὁ Γ. Ἀδάμ, γιός τοῦ Νικολάου ἢ Ναοῦμ ἢ τήν περίπτωση τοῦ Θεοδώρου Ἀδάμ, καθώς καί τήν περίπτωση τοῦ Λουκά Ἀδάμ πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στό Βρασον καί στό Sibiu⁷. Καί φυσικά πολλοί Μοσχοπολίτες μέσω Ἀλβανιτοχωρίου ἐγκαταστάθηκαν προσωρινῶς ἢ μονίμως στίς δύο αὐτές πόλεις τῆς τότε Αὐστρουγγαρίας ἀσχολούμενοι μέ τό ἐμπόριο. Στήν ἴδια περίπτωση ἀνήκει καί ὁ Γιαννάκης Ἀδάμης, πού φέρεται στίς πηγές ὡς Ἀλβανιτοχωρίτης, ἐνῶ εἶναι Μοσχοπολίτης, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καί μέ ἄλλα μέλη τῆς ἑλληνικῆς κομπανίας τοῦ Sibiu, τῶν ὁποίων τά ὀνόματα παραπέμπουν ἀσφαλῶς στήν μοσχοπολίτικη καταγωγή τους (ὡς Θώδης Στάμου, Θεόδωρος Ἰωάννου, Ζάλκος Ντέτου, Ἀναστάσιος Στεφάνου, Νικόλαος Νεδέλκου, Στάμος Κώνστα κ.ἄ. τῆς περιόδου 1700-

2. Ζαχ. Ν. Τσιροπανλῆς, *Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του 1576-1700*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 695-696.

3. Κ. Βακαλόπουλος, *Ἠπειρος*, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 298-299.

4. Μ. Γεδεών, Τυπάλδου - Στάη συμμορία «Σημείωμα περὶ τῶν ἐν Βενετία θρησκευτικῶν ταραχῶν», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια* 33 (1913) 52.

5. Βλ. γι' αὐτόν τήν μελέτη μου «Yannakis Adami: Un lettré de la deuxième moitié du dix-huitième siècle, originaire d'Albanitohori» στόν τόμο *Πνευματικές καί Πολιτιστικές σχέσεις Ἑλλήνων καί Βουλγάρων στά μέσα τοῦ 18^{ου} ἕως τά μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 177-188. Πρβλ. Κ. Χ. Σμενδέρης, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καί συγχρόνου Μοσχόπολεως*, Ἀθήναι 1928, σσ. 22 καί 26, ὅπου ἡ ἀτεκμηριωτή πληροφορία ὅτι εἶχε γεννηθεῖ στήν Μοσχόπολη.

6. D. Kostov, «Arbanasi, Naučnopropuljaren ožerk» (Ἐπιστημονικό - ἐκλαϊκευτικό δοκίμιο), Σόφια 1969, πρβλ. *Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας τοῦ ΙΜΧΑ*, 1964, τεῦχ. 1, 18-24 καί *Δελτίον Βαλκανικῆς Βιβλιογραφίας*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1973, 280-281.

7. Ἰωακ. Μαρτινιανός, Μητροπολίτης Εἰάνθης, *Ἡ Μοσχόπολις, 1330-1930*, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 281 καί E. καί D. Limona, *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, τ. 1, Βουκουρέστι 1958, no 884 κτλ.

1750⁸. Ὁ Ἀδάμης εἶχε ἐγκατασταθεῖ στό Sibiu, ἀλλ' εἶχε σπουδάσει ἰατρικὴ στὴν Χάλλη καὶ εἶχε διακριθεῖ ὡς λόγιος ἐμπορευόμενος ἀφήνοντας ἓνα μικρὸ μὲν, σημαντικό δὲ γιὰ τὴν ἐποχὴ του συγγραφικὸ ἔργο⁹.

Ἐπιφανὴς εἶναι καὶ ὁ ἕτερος λόγιος πού θά μᾶς ἀπασχολήσει στή συνέχεια· πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Χ' Γεωργίου Τζεχάνη τοῦ Μακεδόνο¹⁰ ὡς ὁ ἴδιος φέρεται στὸν τίτλο τοῦ μοναδικοῦ ἐξ ὄσων γνωρίζω ἔργου του, τὸ ὁποῖο τύπωσε στὴν Χάλλη τῆς Μαγδεβουργικῆς. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου του *Ἐγχειρίδιον Ἀριθμητικὸν ἤτοι σύντομος, εὐκόλος, καὶ ἀκριβὴς τοῦ ὀρθοῦ λογαριασμοῦ Ἑρμηνεία, εἰς κοινὴν ἀφέλειαν τῶν ἀρχαρίων, καὶ ἐξαιρέτως ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μέλλουσιν εἰς τοῦ καίσαρος τὸν τόπον νὰ πραγματευθοῦν, σχεδιασθεῖσα παρὰ κλπ.*¹¹. Ἡ χρονία ἐκδόσεως, τὸ 1769, εἶναι σημάδια, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τὸ πρῶτο κατεστράφη ἡ Μοσχόπολη· τὸ βιβλίον πάντως τυπώθηκε, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πρόλογος τοῦ συγγραφέως, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1769· ὅσο γιὰ τὸ ἔργο εἶναι κατάδηλον ὅτι ἐγράφη γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους πού «πραγματεύονταν» εἰς τοῦ Καίσαρος τὸν τόπον, δηλαδὴ τὴν Αὐστρουγγαρία. Κάμει, ὡστόσο, ἐντύπωση ἢ ἀφιέρωση τοῦ βιβλίου *Τῷ Εὐγενεστάτῳ, Τιμιωτάτῳ καὶ ἐν Πραγματευταῖς χρησιμολογιωτάτῳ Κυρίῳ Κυρίῳ Κωνσταντίνῳ τοῦ Μακαρίτου Μιχαὴλ Μόσχα χαίρειν* τὸν Κωνσταντῖνο Μόσχα¹² ὁ Τζεχάνης θεωρεῖ σπουδαία φυσιγνωμία, πολὺγλωσσο, σπουδαῖο, ἰκανὸ ἔμπορο, φίλο ἐκλεκτὸ πολλῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα δικό του φίλο, ἀφοῦ μικρὰ παιδιὰ διδάχθηκαν τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ τὸν φωστῆρα καὶ τὸ μέγα τῆς Μοσχόπολεως καύχημα, τὸν ἐν διδασκάλοις λέγω Ἱεροσοφολογιώτατον ... Θεόδωρον τὸν Καβαλλιῶτην¹³. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸ, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Τζεχάνης ὁμολογεῖ, ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ ἔγραψε ἐνῶ ἦταν ἀκόμη σπουδαστής, ἀλλὰ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα εἶναι αὐτὰ πού γράφει γιὰ τὴν συμπάθεια τῶν τυπογράφων τῆς Χάλλης πρὸς τοὺς Ἕλληνες πού τυπώνουν τὰ βιβλία τους στὴν πόλιν τους, ἀφοῦ βλέπουν πιά ὅτι ἡ Ἑλλάς ξύπνησε ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ κυρίως τὸ σημεῖον ἐκεῖνον τοῦ πρόλογου του ὅτι τὸ πονημάτιον αὐτὸ ἐγράφη ὡς ἐν σημείον τῆς ἀγκραιφνοῦς πρὸς τοὺς Μακεδόνας μου συμπατριώτας διαθέσεως... Ὁ Τζεχάνης ἀναφέρει ἐπίσης στὸν πρόλόγονό του τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν διδάσκαλό του Θεόδωρο Καβαλλιῶτη γιὰ τὸν ὁποῖο μίλησε στὸν Γερμανὸ καθηγητὴ Thunmann, ὅταν ἔφθασε περὶ τὸ 1766 στὴν Χάλλη συστημένος, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἀπὸ τὸν Καβαλλιῶτη¹⁴. Ἐγγονὸς μᾶλλον τοῦ Κ. Τζεχάνη εἶναι ὁ

8. Α. Karathanasis, «Yannakis Adami», ὁ.π., σ. 180.

9. Τὸ ὁποῖο βλ. στὴν μελέτη μου, ὁ.π., σσ. 182-186.

10. Γιὰ τὸν Κ. Τζεχάνη βλ. Ε. Κεκριδὴ, Θεόδωρος Ἀναστάσιος Καβαλλιῶτης (1718;-1789), Καβάλα 1991, σ. 34 σημ. 8 καὶ σ. 150 σημ. 5. Πρβλ. Κ. Χ. Σκενδέρης, ὁ.π., σ. 25.

11. Λεπτομερειακὴ περιγραφή τοῦ βιβλίου βλ. Θωμᾶ Ι. Παπαδόπουλο, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία (1466-1800), τ. Β', Παράρτημα, Προσθήκαι, Συμπληρώσεις, Διορθώσεις, Ἀθῆναι, Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1986, σσ. 267-269.

12. Τὸ ἐπιτύμβιον τῆς μητέρας τοῦ Κ. Μόσχα ὀνόματι Μαρίας δημοσίευσεν ὁ Σπ. Λάμπρος, «Ἐπιτύμβια Ἑλλήνων Μακεδόνων ἐν Πέστη», ΝΕ 8 (1911) 465 —εἶχε ἀποβιώσει τὴν 27.3.1774 σὲ ἡλικία 71 ἐτῶν. Πρβλ. Ὄσον Füves, «Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ Ἑλλήνων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν», Ἑλληνικά 19 (1966) 307.

13. Γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. Ε. Κεκριδὴ, ὁ.π., σσ. 99-100.

14. Ὁ.π., σ. 34, 150. Ὁ Johannes Thunmann ἦταν καθηγητὴς τῆς Ρητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χάλλης καὶ συγγραφέας τοῦ πολυτίμου γιὰ τίς εἰδήσεις του ἔργου *Untersuchungen über*

γραμματικός Costache Τζεχάνης πού ἐγκατεστημένος πιά στό Βουκουρέστι καί κατά τίς πηγές ἦταν ἀνεπιός τοῦ Γεωργίου Σίνα, παντρεμένος μέ τήν Ἑλένη Παπαδοπούλου, θυγατέρα τοῦ Κυριάκου Παπαδόπουλου¹⁵. Ὁ Τζεχάνης συνέθεσε ἠρωελεγεία γιά τήν Αἰκατερίνη Β΄ (1776), τοὺς Ἄγγλους καί Βέλγους (1776), Ἔπος εἰς Β. Ἰωάννοβιτς (Βιέννη 1772), Ἔπος εἰς Ἰωσήφ Β΄, ἄλλη (1773), Ἔπος εἰς Φρ. Κολλάρον (1772), Ποίημα Σαπφικόν (Βιέννη 1771), Προγύμνασμα γεωμετρικόν (1774)¹⁶.

Ἐκ τῶν γνωστῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἦταν καί ὁ Κωνσταντίνος Θεοδώρου Ζουπάν, ὁ ὁποῖος συνέγραψε διδακτορική διατριβή στήν Χάλλη τοῦ Μαγδεμβούργου πού ὑπεστήριξε τήν 10η Μαΐου 1760 ὑπό τόν τίτλο De Pulsuum (περὶ σφυγμῶν) καί τήν ἀφιέρωσε, αὐτός ὁ *Μοσχοπολίτης Μακεδῶν*, ὡς ὑπογράφεται, στόν ἀδελφό του τόν Βρέττα (Βρεττό) Θεοδώρου Ζουπάν καί τόν συντοπίτη του Θωμᾶ Σταύρου Μπάρου, πού ἐμπορευόταν στήν Βιέννη· οἱ τελευταῖοι τόν βοήθησαν στίς σπουδές του μέ ἀναρίθμητες εὐεργεσίες¹⁷. Τό βιβλίο αὐτό κυκλοφοροῦσε φαίνεται καί στήν Μοσχόπολη ὅπου τό εἶδε καί τό περιέγραψε ὁ Κ. Χ. Σκενδέρης, ὁ γνωστός ἱστορικός τῆς Μοσχόπολεως, ὁ ὁποῖος σημείωνε στό ἔργο του γιά τή Μοσχόπολη ὅτι ὁ Ζουπάν ἐπανῆλθε στήν γενέτειρά του ἀσκώντας φιλανθρωπῶς τήν ἰατρικήν¹⁸. Ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Ζουπάν τήν προηγουμένη 9 Μαΐου 1760 εἶχε παρουσιάσει στήν ἴδια Ἰατρική Σχολή διατριβή τιτλοφορούμενη *De tincturae alcalinae martialis praeparatione usu medico et praerogativa prae aliis tincturis alcalinae indolis... auctor Κωνσταντίνος Θεοδώρου Ζουπάν Μοσχοπολίτης Μακεδῶν, Halae Magdeburgicae 1760*.

Τό βιβλίο αὐτό ὁ Μοσχοπολίτης φοιτητής τό ἀφιερώνει στόν πατέρα του Θεόδωρο· *Τῷ ἐνδοξοτάτῳ καί εὐγενεστάτῳ τῆς ἐννόμου καί περιφήμου πολιτείας Μοσχόπολεως ἐξάρχοντι Κυρίῳ Κυρίῳ Θεοδώρῳ Βρέττα Ζουπάν τῷ φιλοστοργωτάτῳ μοι πατρὶ τὴν μετ' αἰδοῦς καί εὐλαβείας προσκύνησιν*. Ὁ πρόλογος φέρει ἡμερομηνία: *αψξά Ἀπριλίου κη' Ἀθήνησι Σαλάναις*¹⁹.

Τό τραγικό εἶναι ὅτι ὁ Θεόδωρος Βρέττα Ζουπάν, ὁ ἐνδοξότατος, εὐγενέστατος ἐξαρχος τῆς ἐννόμου καί περιφήμου πολιτείας Μοσχόπολεως, θανατώθηκε μαζί μέ τόν ἄλλο προύχοντα Ναούμ Γκούστα ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς κατά τήν δεύτερη καταστροφή τῆς Μοσχόπολεως τό 1788²⁰. Ὁ Θεόδωρος ἦταν ἤδη ἄρχων τῆς πόλεως ἀπὸ τό 1750 καί εἶχε συμβάλει στήν ἀνοικοδόμησι τοῦ νέου κτηρίου τῆς Ἀκαδημίας τό 1750²¹.

Ἀπὸ τίς γνωστές οἰκογένειες τῆς Μοσχόπολεως ξεχώριζε ἡ οἰκογένεια Πόσχαρη ἢ Πέσχαρη, πού ἓνα μέλος της τόν Ἰθανάσιο τόν εἶδαμε ἐνωρίς νά μνημονεύεται ὡς ἄρχων τῆς πόλεως ἀπὸ τόν Ἰω. Χαλκεία στήν ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Ναούμ τοῦ ἔτους 1695. Μετά τό 1788 καί τήν δεύτερη καταστροφή της, πολλοὶ Μοσχοπολίτες ἐγκατα-

die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Λειψία 1774.

15. V. Papacostea, *Civilizatie Românească și Civilizatie Balcanică*, Βουκουρέστι 1983, σ. 414.

16. Θ. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, τ. Α΄, σσ. 440-441.

17. *Ἄ.π.*, τ. Β΄, σσ. 431-432.

18. Κ. Ν. Σκενδέρης, *δ.π.*, σ. 32.

19. Θ. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, σσ. 432-433.

20. Ἰωαν. Μαρτινιανός, *δ.π.*, σσ. 200-202.

21. Κ. Χ. Σκενδέρης, *δ.π.*, σ. 17.

στάθηκαν στο Σεμλίνο, μεταξύ των οποίων και ο Ναούμ Πεσχάριος, ο οποίος λίγο αργότερα διακρίθηκε ως μεγαλέμπορος της εμπορικής αυτής κωμοπόλεως, χορηγός του Έλληνομουσείου στο όποιο σπούδασαν και οι δύο του γιοί Νικόλαος και Πέτρος και δευτερευόν επίτροπός του²². Ο Δημήτριος Ίωάννου Πόσχαρις είχε εγκατασταθεί, άγνωστο πότε, στην Βιέννη, πάντως πριν από το 1780, και ασχολούνταν με το εμπόριο βαμβακιού, λινού και μετάξης, συνεργαζόμενος με Έλληνες εμπόρους των Σερρών, της Τεργέστης, της Κωνσταντινουπόλεως, του Βρασον κτλ., όπως προκύπτει από την άλληλογραφία του με τον Σιατιστινό έμπορο Μ. Τσοῦμπρο²³.

Ο σοφός Ρουμάνος ιστορικός V. Papacostea αφιέρωσε, πρό αρκετών δεκαετιών, μελέτη στην οικογένεια Σίνα: βεβαίως ή μελέτη του αυτή, γραμμένη σε έποχή έντονης προπαγάνδας εκ μέρους των Ρουμάνων αρμοδίων παρουσιάζει σοβαρά μειονεκτήματα από την πλευρά αυτή: ώστόσο παρέχει αρκετές πληροφορίες άξιες λόγου, αφού ο κάλος αυτός, κατά τά άλλα, έρευνητής της Βαλκανικής Ιστορίας, χρησιμοποιώντας και ούγγρικές πηγές παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την περιώνυμη οικογένεια Σίνα: πώς δηλαδή μετά την καταστροφή της Μοσχοπόλεως τό 1788 εκατόν πενήντα ψυχές με άρχηγούς τον πατᾶ Γιάννη και τον Σίνα εγκατέλειψαν την γενέθλια γῆ, πέρασαν την κοιλάδα του Σάβα ποταμού και αφήνοντας ένα μέρος του ανθρώπινου αυτού καραβανιού στο Slavonski Brod, όπου συνήντησαν παλαιότερον εγκατεστημένους εκεί Μοσχοπολίτες, κατευθύνθηκαν στην Αύστρια²⁴. Αναφέρονται ακόμη οι εμπορικές δραστηριότητες του Συμεών με την καλλιέργεια του καπνού, του γιού του Γεωργίου, τό εμπόριο βαμβακιού, τίς τιμές πού γνώρισε από τον αυτοκράτορα Φραγκίσκο τον Α΄, την συμμετοχή του στα κοινά, την σχεδόν αποκλειστική συνεργασία του με Μοσχοπολίτες εμπόρους, τον γάμο του με την συντοπίτισσά του Αίκατερίνη Δέρρα, την γέννηση του μονάκριβου γιού τους Συμεών. Η οικογένεια Ναούμ Δέρρα ήταν από τίς γνωστές μοσχοπολίτικες της Βουδαπέστης: ή σύζυγος του Δέρρα ήταν ήδη εὐγενής και τό 1815 επικεφαλής του κινήματος των Ρωμαιοβλάχων γυναικῶν της Βουδαπέστης. Ως μεγαλέμποροι διακρίνονταν την ίδια έποχή στην Βουδαπέστη ο Άθανάσιος και ο Κωνσταντίνος Δέρρας²⁵.

Χαρακτηριστική είναι επίσης για τό θέμα μας και ή περίπτωση της μοσχοπολίτικης οικογένειας Δούζη, πού κλάδοι της ήταν εγκατεστημένοι στο Novi Sad και στο Βρασον. Γνωστά μέλη της δύο αδέλφια ο Μάξιμος του Novi Sad και ο Μάρκος του Βρασον, και οι δύο μεγαλέμποροι, αλλά έντοπίζουμε και άλλα μέλη της ίδιας οικογένειας στο Τεμέσβαρ και στην Βιέννη, με πλούσια εμπορική δραστηριότητα όπως αποδεικνύεται από τίς άρχειακές και άλλες πηγές. Επί του προκειμένου, και όσον

22. Ίω. Παπαδριανός, *Οι Έλληνες άποικοι στο Σεμλίνο*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 62.

23. E. και D. Limona, *ό.π.*, passim.

24. Είναι χαρακτηριστική ή επιστολή ενός άνώνυμου Μοσχοπολίτη εγκατεστημένου στο Miscolz από 23.2.1781 με την όποία ύποχρεούται νά πληρώσει έντός 6 μηνῶν 60 χρυσά στον Γ. Παπαθεοδώρου Chiurci, για νά του φέρει τή μητέρα του από τή Μοσχοπόλη στην Ούγγαρία (Limona, *Catalogul Βρασον*, σ. 55 άριθμ. 193).

25. Βλ. για όλα αυτά V. Papacostea, «Cheva note asupra familiei Sina (1788-1876)», *Civilizatie Romanească și Civilizatie Balcanică*, București 1983, σσ. 411-414. Για την οικογένεια Ντίρα (προφανώς Δέρρα) πού είχε εγκατασταθεί στις Σέρρες βλ. Ίωακ. Μαρτινιανός, *ό.π.*, σ. 147.

ἀφορᾶ τόν Μάξιμο καί Μάρκο Δούζη, αὐτοί οἱ δύο Μοσχοπολίτες συνεργάσθηκαν κατά τήν διάρκεια τῆς σερβικῆς Ἐπαναστάσεως μέ τόν ἔμπορο Stefan Ζίνκονιέ καί τόν κνέζο Sima Μαρκονιέ, στενοῦς συνεργάτες τοῦ Milos Obrenović, πού φιλοξενήθηκαν τόσο στό κονάκι τοῦ Μάξιμου Δούζη στό Нови Sad, ὅσο καί ἀπό τόν ἀδελφό του Μάρκο στό Βρασον κατά τό ταξίδι τους ἀπό τό Βελιγράδι πρὸς τήν Ρωσία, προφανῶς γιά συνεννοήσεις μέ τούς Ρώσους. Ὁ Ζίνκονιέ ἄλλωστε εἶχε σπουδάσει σέ ἑλληνικό σχολεῖο καί εἶχε φιλίες μέ Ἕλληνας τοῦ Ζεμπν²⁶.

Σημειώνουμε πρὸς τούτους, ὀρισμένα ὀνόματα χρήσιμα στήν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως: Ἀλέξανδρος Γεωργίου, Θεόδωρος Μάρτος, Ἰω. Κουτουγκέλος, Μ. Κοσμᾶς, Μιχ. Νουτράσκη, Δ. Καπετάνοβιτς, Ἰω. Γκοῦργκο(βιτς), Θεόδω. Τουρνά..., Μ. Πόποβιτς, Δημ. Κώστας²⁷, Κ. Θεοδώρου Μπενδεάλ, Ἀναστ. Ντεμόνας, Καλή Γεωργίου, Ναούμ Φαρακάτος, Μιχ. Νέμεζε, Ἀδάμ Μιχ. Καπετάνος, Ναούμ Γιαννάκη²⁸, Γ. Σαπουντζή, Γ. Κοῖσόρου, Δημ. Ἰγνατίου, Δημ. Γκόρας, Χ' Κώστας Σόροβιτς, Μ. Νίσκας²⁹, καί ἄλλων ἀπό τήν πλησιόχωρα Σίπιτσα³⁰ Δημ. Ἀργυρίου Δημητρίου, Νικόλαος Ἀργυρίου, Μιχ. Ἀργυρίου, Ι. Γκοῦζας, Χριστ. Γεωργίου, Ἀθ. Δέρρας, Ναούμ Δέρρας, Ἀδ. Γκίνας, Νάστος Γκίνας, Ἀνασ. Καπετάνος, Χριστ. Κοῖσόρος, Νικ. Μαλαγκέτσης, Στάνος Μαλαγκέτσης, Μιχ. Μανδούκας, Ἀντ. Μόσχας, Ἄνδρ. Πόποβιτς, Δημ. Πόποβιτς, Σαμουήλ Πόποβιτς, Νάστος Wisnye(ς), Ἀναστ. Τζίκος κ.ἄ. τῆς περιόδου 1687-1848³¹. Φυσικά πολλούς Μοσχοπολίτες ἀπαντοῦμε ὡς συνδρομητές σέ ἐκδόσεις βιβλίων ἀναφέρουμε, γιά παράδειγμα, τόν Ἀθαν. Κώνστα Φάγγα Τουφεκτζόγλου³², τόν Ναούμ Ἀθανάσιο Γκίκα³³, τόν Μανώλη Θεοδώρου, Μιχαήλ Δήμα, Κ. Ζουπάνου, Ἰω. Δημ. Πόσχαρη, Ν. Τύρκα, Ἰ. Γκούρα, Ναούμ Τζιάπο, Διαμαντῆ Λαφατάρης³⁴, Ἀθ. Δάδα³⁵, τόν μαθητή τοῦ Λυκείου τοῦ Βουκουρεστίου Γεώργιο Ἰωάννου³⁶ τῆς

26. Βλ. γιά ὅλα αὐτά τήν μελέτη μου «Ὁ Stefan Ζίνκονιέ καί ἡ ἑλληνική οἰκογένεια Δούζη, Ἰούνιος 1815», *Πρακτικά Α' Ἑλληνοσερβικοῦ Συμποσίου, Καβάλα 7-10 Νοεμ. 1976*, ἔκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 239-251.

27. Γιά τά ὅποια βλ. Ἐδμ. Φιοῦβες, «Ἀπογραφές τῶν Ἑλλήνων παροίκων τοῦ Νόμου τῆς Πέστης», *Μακεδονικά 5* (1961-1963) 215, 218, 219, 221. Πρβλ. ὅμως καί γιά ἄλλα ὀνόματα Μοσχοπολιτῶν στά *Μακεδονικά 6* (1964-1965).

28. Συγγενή του προφανῶς στά 1822 βρίσκουμε στή Μοσχόπολη. Βλ. Στ. Π. Κυριακίδη, «Ἐγγραφα ἐκ Μοσχοπόλεως», *Ἑλληνικά 3* (1953-1955) 409.

29. Ödon Fűves, *δ.π.*, 306, 312, 320, 322, 334, 335, 338.

30. Πρβλ. τόν Fűves στίς δύο παραπάνω μελέτες καί τόν Στ. Λάμπρο, *δ.π.*, *passim*.

31. Γιά τούς ὁποίους βλ. Ε. Φιοῦβες, «Οἱ κατάλογοι τῶν πολιτογραφηθέντων Ἑλλήνων παροίκων τῆς Πέστης καί Βούδας στήν περίοδο 1687-1848», *Μακεδονικά 6* (1964-1965) 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118.

32. Συνδρομητή στήν ἔκδοση *Στοιχεῖα τῆς Λογικῆς, Μεταφυσικῆς καί Ἠθικῆς...* τοῦ Φραγ. Σοαυῖου, μετεφρασθέντα παρὰ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, Ἐνετίησιν 1804.

33. Πού συνέθεσε ἐπίγραμμα στήν ἔκδοση *Ἱστορία Συνοπτική τῆς Ἑλλάδος...* παρὰ Βασιλείου Π. Εὐθυμίου τοῦ ἐκ Κωνσταντινίου τῆς Μακεδονίας εἰς χρῆσιν τῶν σχολείων μας, Προσφωνηθεῖσα δέ τῇ ἐντιμοτάτῃ Ἀδελφότητι τῶν ἐν Βιέννῃ ἐντοπίων Ρωμαιοβλάχων... Βιέννη 1807.

34. Πού ἦταν συνδρομητές στήν ἴδια ἔκδοση.

35. Συνδρομητής, ὡς ἔμπορος στήν Βιέννη, στήν *Εἰσαγωγική Γενική τῆς Γεωγραφίας...* Ἀδάμ Χ. τοῦ Γασπάρεως... ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Καπετανάκη..., Βιέννη 1816, καί στήν ἔκδοση Αὐγούστου

περιόδου 1800-1821, και πολύ παλαιότερα περί τό 1758, τούς δώδεκα Μοσχοπολίτες εμπόρους πού φέρονται άνωνύμως ώς χορηγοί βιβλίου πού εκδόθηκε στην Λειψία τό 1758³⁷. Πολλές πληροφορίες για τόν Μοσχοπολίτη έμπορο τής Βιέννης Ν. Πανταζή αναφέρονται σέ έπιστολή τοῦ Σταύρου Ἰωάννου από τό Ζέμον (Σεμλίνο) πρὸς τόν Ἀβράμιο Ἱεροσολύμων (1781) σχετικές μέ τήν προσωπικότητα και τόν πλοῦτο τοῦ Μοσχοπολίτη εμπόρου τής Βιέννης Ν. Πανταζή³⁸.

Λαφονταίνου Κλεομένης... μεταφρασθεῖς ὑπό ... Κυριάκου Ἰωάννου... Ἐλαιῶνος, Βιέννη 1817.

36. Συνδρομητή στην έκδοση *Στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς*... ὑπό Β. Π. Π. Εὐθυμίου, ..Παιδείας ἕνεκα τῶν τῆν Ἑλλάδα φωνῆν διδασκομένων Γραικῶν..., Βιέννη 1813.

37. Χορηγοί στην έκδοση *Εὐαγγελικὴ Σάλπιξ*... κυρίου Μακαρίου, καθηγεμόνος χρηματίσαντος τοῦ κατά τήν νῆσον Πάτμον Ἑλληνομουσείου... Λειψία 1758· *Οἱ ὅποιοι ἐβοήθησαν εἰς τὸ νὰ τυπωθῆ τὸ βιβλίον πρὸς ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν και διὰ τὴν τοῦ Γένους ἡμῶν χρησίμευσιν*· μαζί τους αναφέρονται (άνωνύμως) δύο Θεσσαλονικεῖς, ἕνας Βεροιώτης, ἕνας Σκοπελίτης, τέσσερις ἀπὸ τὰ Σέρβια, τρεῖς ἀπὸ τὴ Ζελενίτσα, ἕνας Μελενίκιος.

38. Μ. Γεδεών, *Νεκταρίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων αὐτόγραφοι 5 ἐπιστολαί*, Κωνσταντινούπολις 1913.

SUMMARY

Athanasios Karathanasis

PROSOPOGRAPHIES OF MOSCHOPOLITANS

When their city was destroyed in 1769, the Moschopolitans scattered to neighbouring Western and Upper Macedonia, the Serbian countries, the Austro-Hungarian centres, Venice, Trieste, and the Istrian principalities. Most of them distinguished themselves as merchants, scholars, doctors, and lawyers, and made an important contribution to events in their host countries. This paper examines people and things connected with the Moschopolitans' activities in their host countries, most notably Venice, Vienna, Zemun, Buda, and Pest.